

УДК 342.9:351.74(477)

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-6433.2025-1.17>**Лавренко Д. О.,**старший викладач кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0003-2162-7593**ЮРИДИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ
ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ В ПЕРІОД КРИЗИ****LEGAL CONSTRUCTIONS AS A MEANS OF ENSURING THE STABILITY
OF THE LEGAL SYSTEM IN TIMES OF CRISIS**

У статті розглядається роль юридичних конструкцій як інструменту законотворчості в періоди перманентної кризи. Встановлено, що концепція криз розвитку суспільства базується на світ-системному підході, який виник у 1970-х роках як альтернатива теоріям модернізації та марксистському аналізу. Автор досліджує, як використання специфічних юридичних конструкцій дозволяє забезпечити гнучкість правових систем у кризових умовах, зокрема через адаптацію існуючих норм та створення нових тимчасових правових режимів. Аналізуючи національні практики країн ЄС під час пандемії COVID-19, автор виявляє ефективність різних типів юридичних конструкцій, таких як «сонячні клаузули» (sunset clause), механізми парламентського контролю, а також інституційну кооперацію між органами влади, експертними установами та громадськістю. Дослідження також підкреслює важливість інноваційного розвитку юридичних конструкцій при збереженні демократичних принципів.

Методологія дослідження ґрунтується на аналізі практик країн ЄС та порівнянні їхніх підходів до правового регулювання в умовах кризи, з особливою увагою до юридичних конструкцій, які поєднують оперативність з обмеженістю в часі. Через призму цих конструкцій аналізується можливість досягнення балансу між ефективністю антикризових заходів і їх легітимністю, зокрема в умовах надмірної централізації влади або недостатньої регуляторної активності.

Основні висновки статті свідчать, що успішні юридичні конструкції в умовах кризи мають бути гнучкими та адаптивними, з можливістю їх швидкої переорієнтації під нові виклики. Вони повинні включати багаторівневий контроль, який забезпечує баланс між швидким реагуванням на кризу та захистом демократичних принципів. Таким чином, використання юридичних конструкцій, що поєднують гнучкість, контроль і прозорість, є необхідним для забезпечення стабільності правової системи в умовах постійних глобальних та соціальних змін.

Ключові слова: юридичні конструкції, законотворчість, кризові умови, пандемія COVID-19, гнучкість правових систем, тимчасові правові режими, правова стабільність.

The article examines the role of legal constructions as a tool of legislation in periods of permanent crisis. It has been established that the concept of societal development crises is based on the world-systems approach, which emerged in the 1970s as an alternative to modernization theories and Marxist analysis. The author explores how the use of specific legal constructions enables the flexibility of legal systems in crisis conditions, particularly through the adaptation of existing norms and the creation of new temporary legal regimes. By analyzing the national practices of EU countries during the COVID-19 pandemic, the author identifies the effectiveness of various types of legal constructions, such as «sunset clauses», parliamentary control mechanisms, and institutional cooperation between authorities, expert institutions, and the public. The study also highlights the importance of innovative development of legal constructions while preserving democratic principles.

The methodology of the research is based on the analysis of EU countries practices and the comparison of their approaches to legal regulation in crisis conditions, with a particular focus on legal constructions that combine responsiveness with time limitations. Through these constructions, the analysis addresses the possibility of achieving a balance between the effectiveness of crisis measures and their legitimacy, particularly in the context of excessive centralization of power or insufficient regulatory activity.

The main conclusions of the article suggest that successful legal constructions in times of crisis must be flexible and adaptive, with the ability to quickly reorient to new challenges. They should include multi-level control mechanisms that balance the need for rapid response with the protection of democratic principles. Thus, the use of legal constructions that combine flexibility, control, and transparency is essential for ensuring the stability of the legal system in the face of continuous global and social changes.

The results of the study are of significant importance both for legal professionals and for experts in public administration, as they demonstrate the effectiveness of certain legal constructions in ensuring legal stability and democratic governance in times of crisis.

Key words: legal constructions, legislation, crisis conditions, COVID-19 pandemic, flexibility of legal systems, temporary legal regimes, legal stability.

Постановка проблеми. Сучасні правові системи функціонують в умовах постійної турбулентності, спричиненої глобальними та регіональними кризовими явищами. Україна, перебуваючи у стані збройного конфлікту та соціально-економічної нестабільності, потребує оперативного та ефективного законодавчого реагування. Це суттєво впливає на юридичні конструкції, що застосовуються у правотворчій діяльності.

Юридичні конструкції традиційно забезпечують логічну узгодженість правових норм і передбачуваність правозастосування. Компаративний аналіз свідчить, що у країнах романо-германської правової сім'ї (зокрема, у Франції та Німеччині) під час кризових періодів запроваджуються тимчасові законодавчі конструкції з чітко визначеними часовими обмеженнями. Натомість в англо-американській правовій системі (США, Велика Британія) превалюють гнучкі норми, що адаптуються через судову практику. Водночас у країнах із нестабільними політико-правовими системами спостерігається ризик девальвації юридичних конструкцій через часті зміни законодавства та правовий популізм.

З огляду на зазначене, постає необхідність проведення комплексного дослідження юридичних конструкцій як інструменту правотворчості в умовах тривалої кризи. Це дозволить розробити ефективні механізми їх адаптації та оцінити наслідки кризового законодавства для правової системи загалом.

Аналіз досліджень і публікацій. Незважаючи на значну увагу до проблематики юридичних конструкцій у сучасній юридичній науці, їх розвиток у контексті постійної кризи залишається недостатньо дослідженим. Існуючі наукові праці здебільшого зосереджені на загальнотеоретичних аспектах юридичних конструкцій, їх місці в правовій системі та правотворчій техніці. Проте їх роль як інструменту кризового законодавства потребує додаткового вивчення.

Юридичні конструкції як складова юридичної діяльності та правотворчої техніки досліджували такі вчені, як Г.І. Бойко, О.І. Зінченко, М.С. Кельман, В.М. Косович, А.М. Завальний та інші. Місце юридичних конструкцій у правовій системі та правовій науці аналізували А. Дутко, Н. Левицька, О. Скакун, І. Шутак, Г. Шмельова. Галузеві аспекти юридичних конструкцій розглядали І.І. Бабін, О.Я. Гуняк, С.А. Подоляк, С.Р. Рафальонт, О.В. Скрипник, Г.С. Усеїнова, В.Л. Яроцький. Зарубіжні науковці, зокрема Л. Барнетт (L. Barnett), С. Коул (Simon A. Cole), Д. Голдман (D. Goldman), М. Лінч (Michael Lynch), досліджували юридичні конструкції через призму загальнотеоретичних та прикладних аспектів правотворення.

Однак у сучасних умовах, коли правові системи стикаються з викликами, зумовленими війнами, економічною нестабільністю, соціальними

трансформаціями та технологічними змінами, юридичні конструкції повинні адаптуватися до нових реалій. Недостатність досліджень, що комплексно аналізують їх роль у законотворчому процесі під час тривалих криз, обумовлює актуальність подальшого вивчення цього явища, зокрема в контексті пошуку ефективних правових механізмів реагування на нестабільність.

Мета статті полягає в аналізі впливу постійної кризи на законотворчість і розкритті ролі юридичних конструкцій як засобу забезпечення правової системи в період кризи.

Виклад основного матеріалу. Сучасна епоха характеризується загостренням перманентних криз різного характеру — економічних, політичних, екологічних і соціальних. У цих умовах традиційні правові механізми часто виявляються неефективними, що вимагає нового концептуального осмислення взаємодії між правом і кризовими явищами.

Концепція криз розвитку суспільства базується на світ-системному підході, який виник у 1970-х роках як альтернатива теоріям модернізації та марксистському аналізу. Заснований І. Валлерстайном, цей підхід розглядає соціальні, економічні та політичні процеси як єдину глобальну «світ-економіку», що функціонує за власною логікою і є нестійкою, схильною до циклічних криз і досягнення точки біфуркації — моменту, коли система вже не здатна функціонувати в колишній формі [1, с. 240-241]. Це пояснює, чому локальні кризи швидко стають глобальними. І. Валлерстайн, спираючись на теорію неврівноважених систем І. Пригожина, стверджував, що невизначеність і багатоваріантність розвитку складних систем неминуче призводять до криз [2, с. 28-31]. Хоча І. Валлерстайн допускав різні сценарії виходу з кризи, його основна ідея полягає в тому, що розвиток світової економіки та держав неможливий без прояву кризових явищ.

Концептуальне розуміння кризового розвитку суспільства, запропоноване І. Валлерстайном у світ-системному підході, гармонійно поєднується з дослідженнями Г. Зеленько [3]. Якщо І. Валлерстайн розглядав кризи як неминучий наслідок еволюції світової економіки та політичних систем, які періодично досягають точки біфуркації, то Г. Зеленько зосереджується на практичному аспекті цього процесу — адаптації політичних конструкцій до змінних умов. Авторка підкреслює, що в українській політичній системі спостерігаються такі кризи: криза ідентичності, криза розподілу матеріального добробуту серед правлячих еліт, криза здатності органів влади виконувати свої функції, криза доступності участі у політичних процесах для зацікавлених груп, які претендують на владу, а також криза легітимності правлячих структур. Це, за словами авторки, створює кризовий синдром, який стримує розвиток держави в цілому [3, с. 33].

Дослідження показує, що перманентна криза, яка може бути трактована як стан постійної нестабільності, вимагає від правової системи не лише стабільності, а й здатності до гнучкої перебудови та швидкого реагування на зміни, що виникають у кризових умовах. У таких ситуаціях традиційні правові інструменти часто виявляються неефективними, що обумовлює необхідність розробки нових механізмів адаптації законодавства до динамічних суспільних викликів.

З цієї точки зору юридичні конструкції виконують роль механізму, що дозволяє державним інститутам ефективно реагувати на циклічні кризи, запобігаючи системним колапсам і знижуючи рівень невизначеності. Це виявляється у процедурній жорсткості законодавчих процесів, недиференційованості правових підходів до різних криз та хронічному відставанні правового регулювання від швидко змінюваної соціальної реальності.

У відповідь на ці виклики виникає потреба в розробці нового типу правової раціональності, яка враховувала б множинність можливих сценаріїв розвитку подій. Серед перспективних напрямів — створення гнучких правових форм, таких як відкриті норми та рамкові закони, впровадження сценарного підходу до правотворення з альтернативними режимами регулювання, а також розвиток адаптивних інституційних структур, здатних до оперативного реагування. Очевидно, що в таких умовах право не може залишатися статичним, оскільки традиційні нормативні моделі часто виявляються неефективними під час глибоких суспільних трансформацій. У зв'язку з цим виникає необхідність використання спеціальних правових механізмів, які забезпечать баланс між стабільністю правової системи та її здатністю до адаптації до змінюваних умов.

Юридичні конструкції, як системно організовані правові формули, що визначають логіку та порядок функціонування правових норм, є ключовим інструментом у процесі правового реагування на кризові виклики.

Як приклад дієвості окремих видів юридичних конструкцій у період кризи можна навести дані з брифінгу Європейської служби парламентських досліджень (EPRS) під назвою «States of emergency in response to the coronavirus crisis: Situation in certain Member States III», датованого червнем 2020 року [4]. У цьому брифінгу аналізуються заходи, вжиті Хорватією, Данією, Фінляндією, Люксембургом, Нідерландами, Португалією та Швецією у відповідь на пандемію COVID-19.

Аналіз правових механізмів, застосованих у зазначених країнах ЄС під час пандемії, свідчить про значну гнучкість правових конструкцій у реагуванні на кризові ситуації. Запровадження надзвичайного стану (Фінляндія, Португалія, Люксембург) продемонструвало високу ефек-

тивність централізованого управління, але водночас поставило питання щодо довгострокового збереження демократичного контролю. Альтернативний підхід, заснований на адаптації чинного законодавства (Данія, Швеція), забезпечив більшу сталість правової системи, однак вимагав ширшого суспільного консенсусу та довіри до державних інституцій.

Юридичні конструкції, застосовані під час пандемії, продемонстрували різний ступінь ефективності залежно від рівня нормативної деталізації та механізмів їхнього практичного впровадження. Наприклад, у Португалії вперше в історії було оголошено надзвичайний стан на підставі «надзвичайної ситуації суспільного характеру» (*Calamidade pública*), що дозволило уряду обмежити свободу пересування та економічну діяльність (Президентський декрет 14-A/2020) [5]. Це продемонструвало, як конституційні норми, традиційно призначені для військових чи політичних криз, були переосмислені для медичних надзвичайних ситуацій. У Данії, де відсутня чітка конституційна норма про надзвичайний стан, уряд скористався принципом «необхідності», швидко змінюючи Закон про епідемії (L133) та передаючи Міністерству охорони здоров'я повноваження щодо ізоляції осіб, підозрюваних у зараженні COVID-19, і закриття кордонів.

Отже, пандемія COVID-19 стала каталізатором трансформації правових систем, що дало можливість оцінити адаптаційні можливості юридичних конструкцій у надзвичайних умовах. Зокрема, аналіз реакції країн ЄС свідчить про значну гнучкість правових механізмів завдяки використанню інноваційних підходів до регулювання кризових ситуацій. Важливим інструментом адаптації стало застосування тимчасових законодавчих норм з автоматичним припиненням дії, відомих як «*sunset clause*» [6]. Яскравим прикладом є практика Нідерландів, де класифікація COVID-19 як захворювання категорії А в Законі про громадське здоров'я забезпечила правову основу для введення обмежень без оголошення надзвичайного стану, з одночасною гарантією скасування цих обмежень після завершення кризи. Аналогічний механізм був застосований у Данії, де зміни до Закону про епідемії (L133) передбачали автоматичне припинення дії з 1 березня 2021 року, встановлюючи чіткі часові рамки для надзвичайних повноважень.

Окрему увагу заслуговує трансформація традиційних конституційних інститутів під впливом кризових явищ. Так, у Люксембурзі стаття 32.4 Конституції, що спочатку була спрямована на протидію терористичним загрозам, була адаптована для реагування на медичну кризу, зберігаючи при цьому механізм парламентського схвалення після перших десяти днів надзвичайних заходів. Цей приклад демонструє здатність правових систем змінювати зміст існуючих

норм без необхідності радикальних змін законодавчої бази. Особливий інтерес викликає досвід Швеції, де відсутність класичного інституту надзвичайного стану була компенсована на підставі глави 8 конституційного закону Швеції «The Instrument of Government» (1974:152) [7], яка дозволяє делегування законодавчих повноважень Риксдагом уряду та їх підделегування адміністративним органам. Це дало можливість делегувати повноваження Агентству громадського здоров'я через тимчасові зміни до Закону про інфекційні хвороби (2004:168), що дозволило уникнути суттєвих обмежень основних свобод [4, с. 10-11].

Аналіз національних практик показує, що ефективна адаптація правових систем до кризових умов здійснюється через поєднання різноманітних механізмів, зокрема гібридних підходів, що комбінують надзвичайні декрети з парламентським контролем, застосування еластичних норм, таких як принцип необхідності, а також інституційну кооперацію між органами влади та експертними установами. Однак важливим аспектом залишається збереження балансу між ефективністю антикризових заходів і їх легітимністю. Надмірна централізація повноважень, як це спостерігалось в Хорватії, де було запропоновано механізми відстеження громадян, може призвести до ерозії громадської довіри. Водночас недостатня регуляторна активність, що була характерною для початкових етапів пандемії в Швеції, несе ризик неефективної протидії кризі. Таким чином, пандемія COVID-19

стала унікальним стресовим тестом для правових систем, продемонструвавши їх здатність до інноваційного розвитку при збереженні демократичних засад суспільства.

Висновки. Аналіз іноземного досвіду, зокрема практик країн ЄС під час пандемії COVID-19, дозволяє виокремити основні характеристики ефективних юридичних конструкцій у кризових умовах. По-перше, дієві правові механізми відзначаються гнучкістю та адаптивністю, що виявляється в здатності переосмислювати існуючі норми (як це відбулося в Люксембурзі) або створювати спеціальні тимчасові режими (наприклад, «sunset clause» в Нідерландах і Данії). По-друге, важливим елементом є інституційна кооперація, що передбачає взаємодію між органами влади, експертними установами та громадськістю для забезпечення обґрунтованості та легітимності антикризових заходів. По-третє, критичне значення має багаторівневий контроль, що включає парламентський нагляд, судовий контроль за дотриманням принципу пропорційності та громадський моніторинг, які запобігають зловживанню владою. Нарешті, ефективні юридичні конструкції повинні поєднувати оперативність реагування з обмеженістю в часі, що забезпечує баланс між необхідністю швидкого втручання та захистом демократичних принципів. Отже, досвід країн ЄС свідчить, що найбільш успішними є правові механізми, які інтегрують гнучкість, контроль та прозорість, що забезпечує стабільність правової системи навіть у умовах надзвичайних викликів.

Список використаних джерел:

1. Кутуєв П.В. Концепції розвитку та модернізації в соціологічному дискурсі: еволюція дослідницьких програм. Київ: «Сталь», 2005. 500 с.
2. Калінін В.Ю. Концепт кризи у світ-системному аналізі. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. 2014. Вип. № 3/4 (23/24). С. 28-33.
3. Зеленько Г. Кризи політичного розвитку в Україні: причини та зміст. *Політичні інститути та процеси*. 2021. № 2. С. 33-61.
4. Bentzen, N., Boström, A., Del Monte, M., Odink, I., Prpic, M., & Tuominen, M. States of emergency in response to the coronavirus crisis: Situation in certain Member States III. European Parliamentary Research Service. 2020. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651972/EPRS_BRI\(2020\)651972_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651972/EPRS_BRI(2020)651972_EN.pdf) (дата звернення 28.03.2025).
5. Decreto do Presidente da República n.º 14-A/2020 de 18 de março. *Diário da República*, 1.ª série. № 55. Pág. 13-(2)-13-(4). URL: <https://files.diariodarepublica.pt/1s/2020/03/05503/0000200004.pdf> (дата звернення 29.03.2025).
6. Sunset clause. Cambridge Business English Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/sunset-clause>. (дата звернення: 27.03.2025)
7. The Instrument of Government (1974:152). Up to and including Swedish Code of Statutes (SFS) 2022:1600. URL: <https://www.riksdagen.se/globalassets/05.-sa-fungerar-riksdagen/demokrati/the-instrument-of-government-2023-eng.pdf> (дата звернення 29.03.2025).